

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ВИРОБНИЦТВА І ОБІГУ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ В РЕГІОНІ

В. А. Ілляшенко,

к. е. н., доцент, докторант НАДУ при Президентіві України

У статті автором обґрунтовується необхідність існування міжрегіонального торгово-оптового ринку, пропонується проведення торгів на торгово-оптовому ринку з використанням біржових механізмів електронної торгівлі, систему заходів, що реалізуються органами державної виконавчої влади спільно з регіональною біржею з метою створення умов економічної зацікавленості суб'єктів ринку і збалансованості обороту продовольчих товарів, розглядається технологія проведення біржових торгів.

В статті автором обґрунтовується необхідність існування міжрегіонального торгово-оптового ринку, пропонується проведення торгів на торгово-оптовому ринку з використанням біржових механізмів електронної торгівлі, систему заходів, що реалізуються органами державної виконавчої влади спільно з регіональною біржею з метою створення умов економічної зацікавленості суб'єктів ринку і збалансованості обороту продовольчих товарів, розглядається технологія проведення біржових торгів.

ВСТУП

Продовольча забезпеченість є однією зі складних глобальних проблем людства. Особливо актуальною вона є для країн, що розвиваються, і держав з перехідною економікою, де через слабку розвиненість і неефективність сільськогосподарського виробництва, низьку платоспроможність населення душеве споживання продуктів харчування значно нижче від прийнятих медичних норм. Ця обставина значною мірою загострює проблеми здоров'я людей, провокує соціальну напруженість, формує залежність країни від імпорту постачань продовольства, підриває основи державної безпеки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Запропонувати систему державного управління процесами виробництва і обігу продовольчої продукції в регіоні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Актуальність організації системи державного управління процесами виробництва й обігу продовольчої продукції та фінансів на території регіону диктується необхідністю забезпечення економічної й продовольчої безпеки Запорізької області та України в цілому.

Проект створення торгово-оптового ринку (ТОР) складається з двох частин:

1. Організація системи електронних аукціонів, що проводяться біржею в режимі реального часу в загальнодоступній мережі Інтернет, у тому числі з метою закупівель продукції для державних і регіональних потреб на регіональному оптовому ринку.

2. Ухвалення системи заходів, що реалізуються органами державної виконавчої влади спільно з біржею з метою створення умов еко-

номічної зацікавленості суб'єктів регіонального ТОР і забезпечення збалансованості обороту продовольчих товарів.

Система електронних аукціонів, у свою чергу, має включати: формування й підтримку баз даних про попит і пропозицію в електронному вигляді в режимі реального часу, суміщене з функціонуванням Інтернет-виставки; здійснення операцій між продавцями і покупцями безпосередньо в самій електронній біржовій торговій системі; встановлення контрактних відносин між учасниками торгів на підставі зареєстрованих у процесі торгів операцій з використанням електронного цифрового підпису; при постачаннях продукції для державних і регіональних потреб проводиться аналіз ходу й результатів біржових торгів, а також координація дій державних і регіональних замовників з боку виконавчої влади через уповноваженого координатора.

Система заходів, що реалізуються органами державної виконавчої влади спільно з регіональною біржею з метою створення умов економічної зацікавленості суб'єктів ринку і збалансованості обороту продовольчих товарів, у свою чергу, включає:

— концентрацію фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів для формування найбільш об'єктивної ринкової ціни продукції на конкретній території, у конкретний проміжок часу на основі економічної зацікавленості учасників біржового ринку;

— поєднання ринку розміщення державних і регіональних замовлень із загальним регіональним електронним ТОР у цілому;

— забезпечення умов збалансованості обороту продукції і фінансів на основі сформованих ринкових цін у рамках біржового електронного товарно-оптового ринку;

— активізація обороту продовольчих товарів, збільшення доходів бюджету за рахунок реалізації клірингу й залучення вільних грошей банків для розрахунків контрактних відносин і здійснення обов'язкових платежів за наслідками торгів на біржовому ринку.

На підставі аналізу визначено, що загальними завданнями в період інституційних перетворень мають бути:

— створення ефективної системи захисту прав власників [1];

— приведення регіональних програм у відповідність до державних, розробка регіональних законодавчих актів;

— створення інститутів інтеграційної економічної політики регіону;

— стимулювання розвитку інститутів суспільної самоорганізації асо-

ціації підприємців, банків, профспілок, союзів споживачів, наукових співтовариств тощо.

Можна виділити п'ять основних напрямів інституційних перетворень на регіональному рівні, які дадуть змогу підвищити ефективність регіональних інституційних структур. До них належать: моніторинг державного і регіонального регулювання ринків; створення й упровадження системи фінансових інструментів (ф'ючерсних регіональних контрактів) на сільськогосподарських ринках регіону; розробка й упровадження нових інститутів у галузі державних закупівель; створення інститутів з акумуляції інвестиційних ресурсів на рівні регіону; розробка та реалізація регіональної концепції розкриття інформації про стан і динаміку товарно-оптового ринку.

Підвищення ефективності торгів на ТОР пов'язане з переходом на нову технологічну основу їх проведення — електронні торги. Сучасні інформаційні Інтернет-технології приводять до різкого багаторазового здешевлення операцій пошуку альтернатив на ринку і розширюють кон'юнктуру глобального ринку. Оскільки в основі електронної торгівлі лежать інформаційні мережі й потоки, інтегровані в мережу Інтернет, то це покращує транспарентність ринків: покупці і продавці практично миттєво отримують інформацію про ціни, якість і умови постачання, пропонувані різними конкурентами. Формується інформація для проведення найбільш ресурсоощадної аукціонної форми торгів. Крім того, електронні торги самі по собі здатні до запобігати таким негативним явищам, як криміналізація ринкових процесів, ухилення від податків, вплив капіталів за кордон.

Створення електронної системи торгів по закупівлі (продажу) товарів і послуг для державних потреб у регіоні дають змогу реалізувати:

- забезпечення єдиних технологічних зв'язків з використанням сучасних інформаційних технологій віртуального простору, недопущення роз'єднаності органів виконавчої влади регіону в питаннях державних закупівель і державного регулювання, що може привести до втрати економічного контролю і значних додаткових витрат при закупівлі товарів, робіт і послуг;

- можливість проведення аналізу руху товарів для державних потреб та інших спеціальних питань з найменшими витратами;

- забезпечення моніторингу, контролю й обліку вільних фінансових і матеріальних ресурсів і яких не вистачає;

- аналіз фінансових і товарних

потоків на регіональному та місцевому рівнях;

- оптимізацію податкової, тарифної та митної політики у сфері торгових і фінансових операцій;

- економію бюджетних коштів, що виділяються на закупівлю товарів і послуг для державних потреб (15—20% і більше);

- інтеграцію в міжнародні інформаційні системи закупівель товарів і послуг для державних потреб;

Необхідність вирішення намічених Програмою створення ТОР масштабних і значущих з соціально-економічного погляду проблем за допомогою залучення й використання значних фінансових ресурсів ставить питання про фінансову прозорість і контроль за використанням державних бюджетних коштів при реалізації Програми.

Фінансова прозорість реалізації Програми повинна бути досягнута шляхом упровадження доведеної системи програмно-цілового фінансування реалізації Програми в цілому, а також окремих заходів і проектів, що проводяться в її рамках. Доцільне використання інструментів оперативного фінансового контролю над заходами, що проводяться, і оцінки кінцевих і проміжних результатів цих заходів. Дуже важливим елементом слід вважати контрольованість основних операторів трансфертів, що спрямовуються на вирішення передбачених завдань. Враховуючи високий рівень надійності казначейської системи як оператора трансфертів, основна робота в цій галузі має бути сконцентрована на банківській системі регіону. Істотну допомогу тут надасть забезпечення фінансової прозорості витрачання коштів бюджетами регіонального й державного рівнів, а також використання інструментів фінансового контролю над цільовим та ефективним використанням коштів, що виділяються, підрядчиками — приватними фірмами.

Основний акцент зроблений на розвиток прогресивних механізмів залучення позабюджетних ресурсів у сектор малого бізнесу. У процесі реалізації програмних заходів закладається основа, що дає змогу після 2010 р. створити умови для ресурсного забезпечення малого підприємства за рахунок внутрішніх джерел.

Пріоритетні напрями Програми передбачають розробку нових схем роботи з банками і кредитно-фінансовими установами (створення спеціалізованих кредитних організацій для фінансування малих і середніх підприємств, розвиток ринку цінних паперів малих і середніх підприємств).

Необхідність створення міжрегіонального ТОР визначається рівнем

розвитку агропромислового комплексу регіону й розмірами його товарних ресурсів, що в сукупності з платоспроможним попитом населення зумовлює рівень ввозу і вивозу продовольства.

Міжрегіональний ТОР перш за все вирішує проблеми продовольчого забезпечення незалежно від того, є регіон постачальником продукції чи її споживачем. Крім того, міжрегіональний ТОР, сформований на біржі, сприяє надходженню коштів до місцевого бюджету за рахунок легалізації торгівлі. Нарешті, легалізація торгівлі сама по собі позитивно впливає на економіку. На міжрегіональному ТОР торгівля набуває реєстраційного характеру; полегшується уніфікація контрактів; підвищується рівень правового забезпечення електронних торгових операцій на біржі.

Специфіка міжрегіонального ТОР та агрокліматичні умови регіону висувають ряд вимог до видів продовольства, які будуть на ньому представлені, а саме: істотна частка в харчовому раціоні населення; висока транспортабельність, що дає змогу перерозподіляти продовольство між регіонами; придатність до порівняно тривалого зберігання.

Ми рекомендуємо проведення торгів на ТОР, використовуючи біржові механізми електронної торгівлі. Для наочної ілюстрації проведення біржових торгів доцільно розглянути технологію одного торгового дня.

Регіональна біржа на підставі документів з акредитації формує електронну базу учасників біржових торгів та ідентифікацію кожного учасника шляхом призначення кодів. Код учасника торгів одночасно є номером аналітичного рахунку учасника для обліку гарантійних внесків і зобов'язань за результатами біржових торгів.

Під біржовим товаром розуміють не вилучений з обороту товар певного роду і якості, зокрема стандартний контракт і коносамент на вказаний товар, допущений в установленому порядку біржею до біржової торгівлі [3]. Торги ведуться за встановленою номенклатурою відповідно до системи кодування товарів.

Враховуючи, що сервер біржі в мережі Інтернет функціонує 24 години на добу без вихідних, кожен учасник біржових торгів у будь-який час може подати заявку на чергові біржові торги, які проводяться за правилами біржових торгів з 11:00 до 15:00 щодня з понеділка до п'ятниці. Електронна система торгів дозволяє приймати заявки в такому вигляді: активна заявка на продаж продукції, активна заявка на купівлю продукції.

У день проведення торгів електронна торгова система автоматично активує торгову сесію згідно з регламентом, внаслідок чого, згідно з умовами поданих на торги заявок, починають формуватися операції. У критерії вибору заявок, що збігаються, входять такі параметри, як збіг коду номенклатури товарів, час подачі заявок, цінові параметри заявок, умови активації заявок у передбачених випадках.

З метою забезпечення серйозності намірів учасника торгів з купівлі або продажу продукції всі учасники біржових торгів вносять гарантійні внески. Доступ державних і регіональних замовників в електронну торгову систему може бути здійснений за одним із запропонованих варіантів: безпосередня участь у біржових торгах з біржового торгового залу через оператора біржі; безпосередня участь в електронних торгах через засоби телекомунікації і видалений термінал учасника електронних біржових торгів; через одну з брокерських контор, акредитованих на біржі як її члени, або постійних відвідувачів біржових торгів.

Акредитовані учасники біржових торгів беруть участь у торговій сесії через окремі торгові термінали, використовуючи будь-який з доступних способів передачі даних. Це може бути локальна мережа біржі, корпоративна мережа регіону або глобальна мережа Інтернет.

У процесі проведення торгів першими задовольняються заявки на купівлю або продаж за такими правилами.

1. За пріоритетом ціни: на купівлю — в порядку убавання цін у заявках на продаж; на продаж — у порядку зростання цін у заявках на купівлю.

2. За пріоритетом часу: при рівності заявлених цін заявок задовольняються ті, які були подані раніше.

Всі зареєстровані в процесі біржового торгу операції включаються в "Реєстр операцій" конкретної дати торгів. У період з 15.00 до 16.00 години біржа здійснює перевірку забезпеченості операцій, погоджує параметри операцій державних замовників або операцій, здійснених у їх інтересах, з координатором дій державних і регіональних замовників на біржових торгах відповідно. У період з 16.00 до 18.00 години із зареєстрованих за наслідками біржових торгів контрактів біржа формує зведений кліринговий

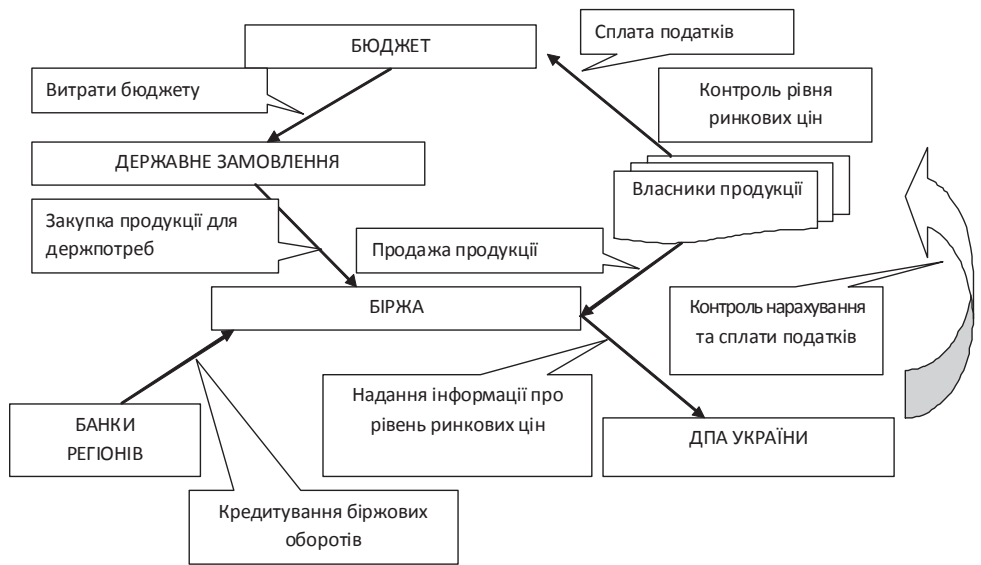

Рис. 1. Схема активізації регіонального ТОР при проведенні державних та регіональних замовлень через біржі

звіт і робить всі необхідні дії для реалізації клірингу зобов'язань учасників біржових торгів в обслуговуючому банку. Біржа не є стороною за біржовим контрактом, а здійснює їх реєстрацію.

Розміщення державного й регіонального замовлення через відкриті біржові аукціони дає змогу забезпечити взаємне проникнення ринку продовольства, організованого виробниками і споживачами продукції, в ринок державного й регіонального замовлення, забезпечує прозорість цінових показників розміщення такого замовлення та саморегулювання з урахуванням узагальненого попиту й пропозиції. Цінові показники такого ринку безпосередньо впливають на доходи бюджету через деклароване біржею котирування ціни.

Доходи й витрати бюджету формуються від різного рівня ціни продукції. При цьому ціни закупівель продукції для державних і регіональ-

них потреб (витрачання бюджетних коштів), як правило, вищі за ціни, від яких розраховується база оподаткування підприємства.

Система організації розміщення державного й регіонального замовлення не забезпечує формування умов збалансованості обороту фінансів при виконанні бюджету поточного року на рівні цінового показника. Держава щорічно витрачає колосальні фінансові ресурси при закупівлях продукції для державних і регіональних потреб.

Цінові показники таких закупівель не можуть реально вплинути на стабілізацію цінових показників ринку продукції відповідно до чинного законодавства.

Використання біржових торгів з метою закупівлі продукції для державних і регіональних потреб на ТОР дає змогу отримати рівень такої ринкової ціни, динаміку її зміни в часі та використовувати ці показники для регулювання доходів бюджету

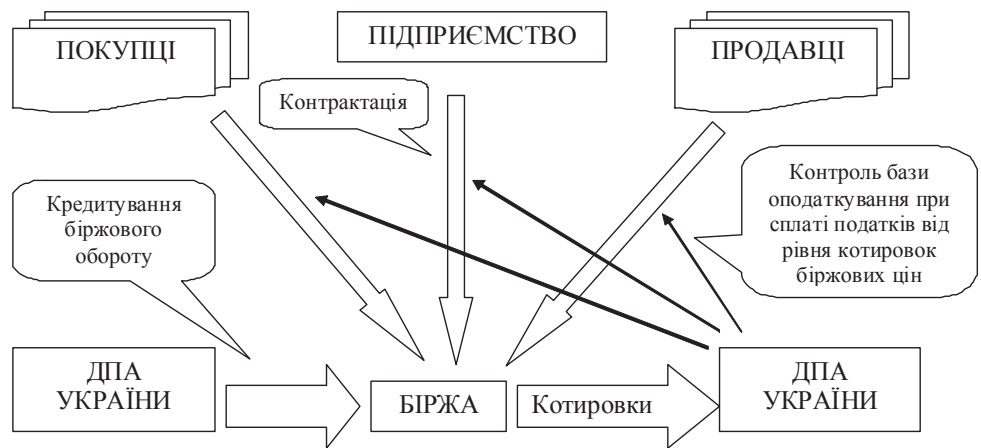

Рис. 2. Товарно-фінансовий оборот між підприємством та його контрагентами через біржові торги

ту. Схема активізації регіонального товарно-оптового ринку при проведенні державних і регіональних замовлень подана на рис. 1.

Запропоновані механізми розміщення державного й регіонального замовлень приводять відносини державних і регіональних замовників з постачальниками до функції узгодження попиту та пропозиції на ТОР через біржові торги. Технологія біржових торгів створює умови, за яких держава безпосередньо бере участь у розвитку моделі цивілізованого ТОР. При цьому оборот продукції між підприємствами будується за таким самим принципом (рис. 2). Концентрація попиту і пропозиції в одному місці з метою контрактації дає змогу застосувати для збільшення оборотності фінансових ресурсів на регіональному ринку систему біржового клірингу.

Враховуючи, що контрактні відносини на регіональному ринку, як правило, будуються між підприємствами, що обслуговуються в різних банках, застосування банківського клірингу неефективне.

Біржовий кліринг будується на основі проведення розрахунків за рахунками спеціалізованих брокерських контор, що представляють інтереси різних підприємств, які на біржі є розрахунковими фірмами й обслуговуються в одному банку [1].

Проведення закупівель продукції для державних і регіональних потреб на біржовому ринку, що регламентується і контролюється з боку держави, приведе до організації обороту продукції і між підприємствами на цьому самому ринку.

Поточний контроль над цінами для цілей оподаткування з боку державної податкової служби приведе до забезпечення збалансованості цін витрачання бюджету з цінами, від яких розраховується база оподаткування підприємства, зникне економічної складової формування тіньового ринку. Збільшення обсягів збірних податків у відсотках від податкового потенціалу території дасть змогу безболісно знизити ставки оподаткування і тим самим зменшити податковий тягар.

Активізація обороту продукції і фінансів на ТОР завдяки біржовим торгам, ліквідація тіньового ринку приведе до необхідності дій підприємств-виробників, спрямованих на підвищення ефективності виробництва й реалізацію продукції законними способами, викличе необхідність займатися плануванням виробництва і цін вироблюваної продукції.

Біржа здатна представити на ринку систему такого планування через організацію обороту стандартних контрактів і організацію хеджування виробників на біржовому ринку

стандартних контрактів і реальних активів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- сформувати нормативно-правову базу, що забезпечує виконання організаційних заходів і залучення адміністративного ресурсу до реалізації Програми;

- для забезпечення участі в реалізації Програми державних органів влади затвердити умови економічного експерименту відповідно до цієї Програми;

- розділити функції державних замовників при здійсненні закупівель товарів для державних потреб, передавши функції організатора торгів на ТОР біржам. При цьому функції покупця товарів слід залишити за державними замовниками;

- забезпечити збалансованість товарних і фінансових потоків на регіональному ТОР через використання рівня біржових котирувань цін (ринкових цін), що сформувалися, для контролю над закупівлями товарів для державних потреб і для цілей оподаткування;

- за рахунок погашення неплатежів сформувати фонди: мобілізаційного резерву, стратегічного і тактичного державного резерву, інтервенційні, інвестиційні, для реалізації цільових програм, для реалізації міжрегіональних і міжнародних програм, для ведення наукової діяльності і організації впровадження наукових розробок у повсякденне життя, для підтримки соціального розвитку суспільства;

- створити систему складів для нагромадження, зберігання й роботи з активами фондів (резервним, стабілізаційним, інвестиційним, інтервенційним фондами);

- організувати випуск подвійних складських свідоцтв (СС), забезпечених товарами таких фондів;

- розробити заходи (за участю всіх зацікавлених міністерств і відомств) щодо використання активів таких фондів для досягнення мети Програми;

- організувати на біржі заставу товарів, забезпечених подвійними складськими сертифікатами, для цілей випуску і стабільного обігу ф'ючерсних контрактів на торгах;

- запровадити державних агентів з метою хеджування на біржових ринках термінових контрактів і реальних товарів з використанням активів стабілізаційного й інтервенційного фондів. Забезпечити залучення до ринку стандартних контрактів виробників.

Доцільно забезпечити участь у реалізації Програми регіональних об'єднань, бюджетних і позабюджетних фондів, а також організацій, що

фінансуються ними. Це дасть змогу створити інфраструктуру корпоративного управління економікою, побудовану на принципах економічної зацікавленості, яка забезпечує просування заходів Програми на регіональному ТОР.

ВИСНОВКИ

Обґрунтовано необхідність існування міжрегіонального торгового ринку. Запропоновано проведення торгів на ТОР з використанням біржових механізмів електронної торгівлі. Створення електронної системи торгів по закупівлі (продажу) товарів і послуг для державних потреб у регіоні дають змогу реалізувати: можливість проведення аналізу руху товарів для державних потреб та інших спеціальних питань з найменшими витратами; забезпечення моніторингу, контролю й обліку вільних фінансових і матеріальних ресурсів і яких не вистачає; аналіз фінансових і товарних потоків на регіональному та місцевому рівнях; оптимізацію податкової, тарифної та митної політики у сфері торгів і фінансових операцій; забезпечення на торгах достатнього рівня конкуренції та контролю за використанням бюджетних коштів регіонального й державного рівнів; економію бюджетних коштів, що виділяються на закупівлю товарів і послуг для державних потреб.

Запропоновані механізми розміщення державного й регіонального замовлень приводять відносини державних і регіональних замовників з постачальниками до функції узгодження попиту та пропозиції на ТОР через біржові торги. Технологія біржових торгів створює умови, за яких держава безпосередньо бере участь у розвитку моделі цивілізованого ТОР.

Інституційні перетворення на регіональному рівні дадуть змогу підвищити ефективність регіональних інституційних структур, активізації регіонального ТОР при проведенні державних та регіональних замовлень через біржі.

Література:

1. Регіональні агропромислові комплекси України: теорія і практика розвитку / П.П. Борщевський, В.О. Ушкаренко, А.Г. Чернюк, А.О. Мармуль; За ред. П.П. Борщевського. — К.: Наук. думка, 1996. — 262 с.
2. Романюк С.А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: Регіональні дослідження. — К.: Вид-во УАДУ, 2001. — 109 с.
3. Янків М.Д. Аграрна реформа як чинник продовольчої безпеки України // Регіональна економіка. — 2000. — № 1. — С. 22—26.